

SNIL **herinneringen**

door **HENK DE WIT**

4

DE GORDEL VAN SMARAGD

Dikwijls dromen wij over de Gordel van Smaragd,
Met duizend kleuren groen in zijn facetten
Met eilandjes die fonkelen in hun pracht
Als diamanten om in een koningskroon te zetten.
Is het vreemd dat wij naar dat land terugverlangen?
Het weer te zien zoals het vroeger was
Weer vruchten eten, nasi smullen, muziek, gezangen
Zo ongedwongen vrij, zo in je sas.
Dat was een tijd die wij nooit echt vergeten
Geen dag zonder te denken aan dat land
We staan dan even stil, we peinzen, ja, we weten
Het is een onverbreekelijke band.
Toch kenden wij ook jaren van ellende,
Van grote smart en van gescheiden zijn,
Door diepe dalen ging het steeds, je zag geen ende,
Alleen maar droefenis, veel honger en veel pijn.
Toen groeide vriendschap, men bracht offers voor elkander
Men werd toen mens in de mooiste zin des woords,
Men vocht voor zelfbehoud, maar dacht ook aan een ander
Al had de Jap ons leven wreed verstoord.
De Pakan Baroe, de Birma-lijn, de mijnen in Japan
Vernedering voor vrouwen en voor kinderen,
Van beulen en sadisme, daar wisten zij wat van
De dood die zou ons aantal snel verminderen.
Maar wij, wij stammen uit een volk van dapperen
Van strijders tot het allerlaatste uur
En in gedachten zagen wij onze driekleur wapperen
Wat maakten wij de Jap het leven zuur.
En toen zij eindelijk capituleerden
Kwam de bevrijding voor ons nog niet terstond,
Geen vrijheidsfeest, geen vrede die wij zo begeerden,
Wij vochten verder op een ander front.
Maar ook aan die strijd kwam een rechtvaardig einde
Ons zo geliefde land verloren wij,
Gelukkig is de vriendschap niet ten einde
Dat stemt ons nu nog steeds tevree en blij.
Vaak denk ik aan de Indische gezinnen
Zij vonden hier hun tweede vaderland,
Hier moesten zij totaal opnieuw beginnen
Verbroken was voor hun die eens zo hechte band.
In Holland moesten zij assimileren,
Daar op kantoor, hier in een magazijn.
De manier waarop, daar kan menigeeen van leren
Ze deden dat gewoon hartstikke fijn.
Zonder mopperen of gekanker
Losten zij zich op in deze maatschappij
Hier lag nu hun huwelijksboot voor anker,
Ondanks de zorgen en problemen bleven zij opgewekt en blij.
Dit eist respect, dit moeten wij waarderen
Zij gaven ons een duidelijk bewijs
Een stap terug, gedwongen emigreren
Dat was een offer, een duur betaalde prijs.
Soms horen zij het ruisen van de palmen
In dit gure, natte kikkerland
Dan krijgt men heimwee, als men muziek hoort galmen
Van gamelan, gitaar of zuidzeestrand.
Maar och, men leeft nu toch heel tevreden
De kinderen zijn hier getrouwd
Dus niet te veel meer denken aan het verleden
Hier hebben zij opnieuw een huis gebouwd.
Zij kennen hier weer vreugd, zijn bij elkander
Zij viëren feest, zo'n feest dat mag er zijn
Ze zijn een voorbeeld voor menig, menig ander
Beschaafd, beleefd, gewoon heel erg fijn.
Ik besluit dan ook, Indische vrienden
Zoals U hier uw leven bouwde,
Krijgt U de lof die U allang verdiende,
U bent geslaagd, ja zelfs CUM LAUDE.

Familie MOSIES

OPGEDRAGEN AAN DE INDISCHE
GEMEENSCHAP IN NEDERLAND

Herbegraving van de familie Mosies

Toen Karel Jacobus Mosies op 27 maart 1881 in Den Haag geboren werd (zie foto omslag) konden zijn ouders, en nog minder hijzelf, vermoeden dat hij in ons voormalig Nederlands Indië een zeer dramatisch stuk geschiedenis zou achterlaten. Precies in het jaar 1900 ging hij in Nederlandse militaire dienst en vijf jaar later vertrok Karel Mosies als sergeant der artillerie naar de Oost.

Op Java aangekomen, werd hij op Batoedjadar geplaatst. Hij zag een Soedanese schone, werd onmiddellijk verliefd en ging met haar samenwonen.

Zij heette Nji Atidja en schonk hem in 1908 een eerste zoon, die natuurlijk de naam Karel kreeg. Toen in 1909 zijn driejarig contract om was, ging hij alleen terug naar Nederland. Omdat hij wist dat zijn vrouw in verwachting was van een tweede kind, vond hij geen rust in Holland en ging in 1910 weer terug om nog juist de geboorte mee te maken van zijn tweede zoon Laurent Arie. Toen zij in 1912 van een derde kind in verwachting was, vond Karel het tijd om met Nji Atidja te trouwen. Zij deden dat en de twee eerste zonen werden gelijktijdig tot zijn wettige kinderen verklaard. Zij waren erg gelukkig. Nji Atidja was een lieve vrouw, zorgde goed voor hem en de

kinderen en Karel op zijn beurt behandelde haar met eerbied en respect.

In die tijd werd Karel nogal eens overgeplaatst en zij woonden met hun nog steeds groeiende gezin in Tjilatjap, Gombong, Soerabaya en Salatiga.

Toen Karel bij het KNIL voldoende dienstjaren had om pensioen te krijgen, vroeg hij dit aan en solliciteerde bij de spoorwegen. Hij kreeg het vervroegd pensioen en werd bij de Indische Spoorwegen aangenomen en in Bandoeng geplaatst.

In 1917 ging hij met zijn hele gezin, vrouw en zes kinderen, een heel jaar met verlof naar Den Haag. In datzelfde jaar werd in Holland nummer zeven geboren. Bij terugkomst in Indië kreeg hij als standplaats Koetoardjo. Hier verbleven zij zes jaar en gingen toen weer voor acht maanden met Nederlands verlof. Nu werd hij in Tasikmalaja geplaatst, waar het negende en laatste kind geboren werd.

In 1930 kreeg Karel Mosies ook pensioen van de spoorwegen. Hij kocht een groot huis met tuin in Garoet.

Het gezin Mosies was een prettige familie. Vader aan het hoofd, soms streng, altijd eerlijk, maar met negen kinderen moest er wel wat discipline zijn. Moeder lief en

bezorgd, altijd bezig. En de kinderen druk studerend om aan hun toekomst te bouwen. Helaas was 1931 een heel triest jaar. Zij verloren hun dochter Everdina, die aan een ongeneeslijke ziekte overleed.

Rondom hun huis hadden zij een boomgaard aangelegd van sinaasappelen, mango's en andere fruitbomen. Het was een heerlijk leven. Pas toen de Duitsers Nederland waren binnengevallen, kwamen de grote veranderingen.

De jongens moesten in militaire dienst. Ook op Java begonnen de spanningen te groeien. De steeds dreigender taal van een op expansie loerend Japan, de zorgelijke trekken op het gezicht van vader Mosies, alles wees erop, dat er grote onaangename dingen zouden gaan gebeuren.

Toen op 8 december 1941 Japan Amerika aanviel met het grote bombardement op Pearl Harbour, was vader Mosies al ziek. Hij had een maagzweer, misschien als gevolg van de spannende tijd en de zorg voor vrouw en kinderen.

Nog voor het Japanse leger op Java landde, overleed hij op 22 februari 1942.

Het werd inderdaad een beroerde tijd. De jongens waren gemobiliseerd, en toen Nederlands Indië zich onvoorwaardelijk

moest overgeven aan Japan, lag het gehele gezin Mosies uit elkaar. De vier militairen verdwenen in de beruchte krijgsgevangenkampen. Moeder Mosies bleef met drie kinderen in Garoet achter. Zij had het geluk dat ze met hun fruitbomen in de tuin nog wat geld kon maken in de bezettingstijd, want alle Europese gezinnen die niet in kampen waren opgesloten zaten zonder inkomsten. Zij verkocht alles wat ze kon missen zoals goud, zilver en kleding.

Toen de oorlog was afgelopen en zij hoopte op een hereniging met haar gezin, begon de opstand van de inheemse bevolking.

Op 11 oktober 1945 werd de familie Mosies, moeder met drie kinderen, samen met de families Knuppel, Klein en Hooyer - samen veertien personen - door een bende opstandelingen uit hun huizen gesleurd en naar een kilometers verder gelegen waterput gebracht. Hier werden zij met bamboesperen op beestachtige wijze vermoord. Niet eens helemaal dood werden hun lichamen in de put geworpen.

Toen Laurent Arie in 1952 terug kwam en zijn ouderlijk huis in Garoet ging opzoeken, was het hemelschreiend wat hij daar zag. Hun huis leek meer op een stal, hun tuin was totaal vernield. Alle fruitbomen waren omgehakt. Er stonden tentjes waar vluchtelingen in woonden. Hij hoorde daar dat

er nog steeds vier families die uitgemoord waren, in de put lagen.

In samenwerking met de Gravenstichting zijn de stoffelijke overschotten opgegraven en overgebracht naar het Ereveld Pandoe in Bandoeng.

Bij de allerlaatste politionele actie van het KNIL, op 21 juli 1947, sneuvelde Frits Marinus Mosies te Palembang Sumatra. Hij was het laatste offer wat de familie Mosies aan de Tweede Wereldoorlog bracht. Een diep getroffen familie, waarvan ik de zoon Laurent Arie en zijn lieve vrouw Annie al tientallen jaren ken. Van hen heb ik dit trieste verhaal gehoord. Van hen weet ik dat vader Mosies toen hij in 1905 in Indië kwam, een van de stille

vergeten doden is geworden, die toch een dramatisch stuk geschiedenis heeft achtergelaten.

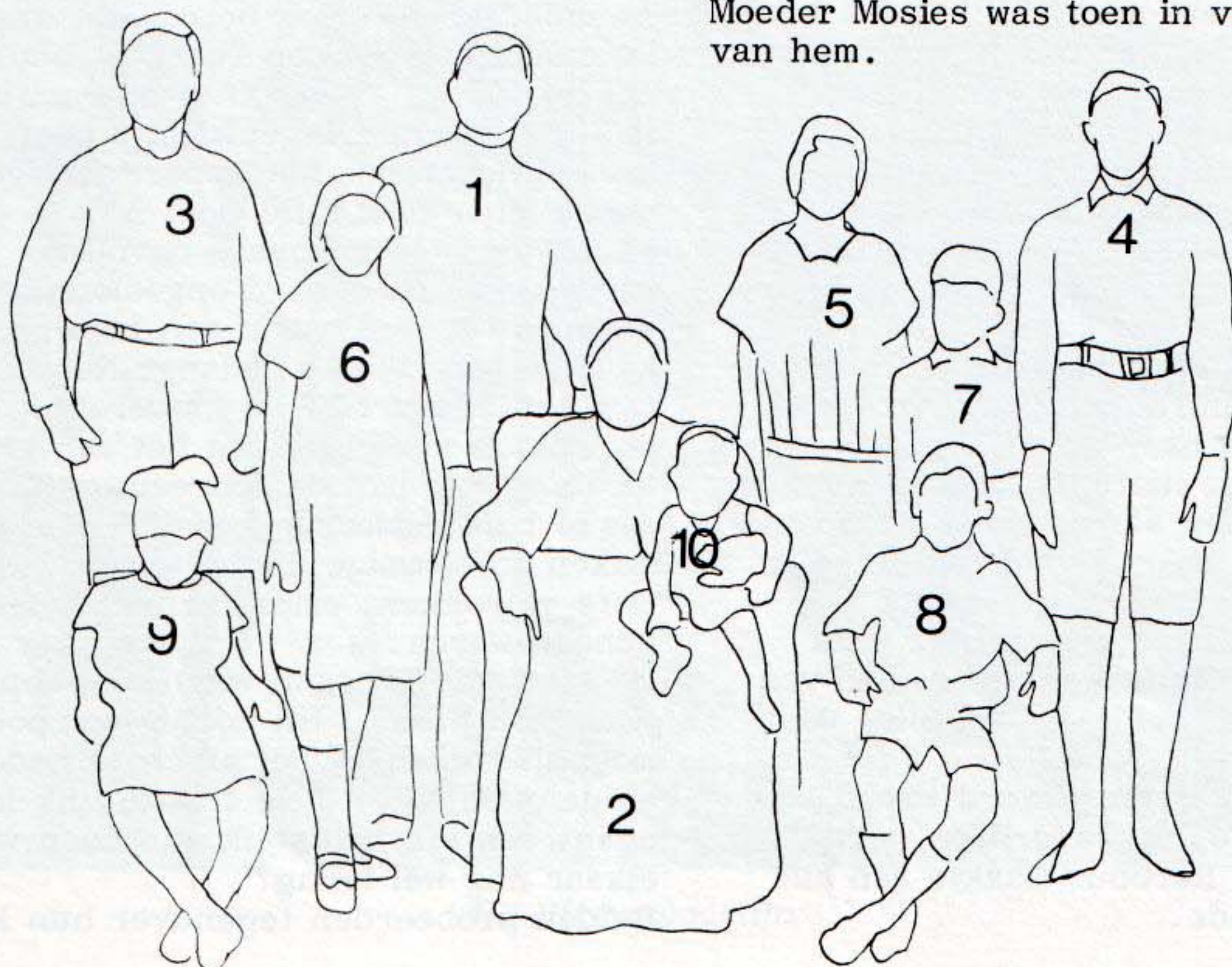
Nederlands Indië werd een onafhankelijke staat en heette nu Indonesia. Soekarno als president dwong alle Nederlanders te vertrekken. Tientallen troepentransportschepen brachten tienduizenden Nederlanders terug naar hun vaderland, inclusief de in Indië geboren Nederlanders. Onder hen waren ook Laurent Arie Mosies met zijn vrouw Annie en hun vijf kinderen. In januari 1955 arriveerden zij in Holland. Hoe of het hun toen vergaan is hoop ik in een volgende aflevering KNIL herinneringen te vertellen.

Een familiefoto van het gezin Mosies.

Deze foto is gemaakt in het begin van het jaar 1928. Moeder Mosies was toen in verwachting van haar negende kind, Johannes Hendrik, die later ook op afschuwelijke wijze is vermoord door extremisten. Hieronder de trieste balans van een voorbeeldig Indisch gezin.

- 1) Vader, Karel Jacobus Mosies,
Overleden 22 februari 1942 te Garoet.
- 2) Moeder, Nji Atidja Mosies,
Vermoord door extremisten 11 oktober 1945 te Garoet.
- 3) Karel Reinier, oudste zoon,
Woont momenteel in Arnhem.
- 4) Laurent Arie, tweede zoon,
Woont momenteel in Breda.

- 5) Everdina Alida,
Op negentienjarige leeftijd overleden aan ziekte te Tandjoeng-Enim Sumatra.
- 6) Petronella Johanna,
Woont met haar man en kinderen in de USA.
- 7) Frits Marinus,
Gesneuveld bij de laatste politionele actie op 21 juli 1947 te Palembang.
- 8) Willem Frederik,
Overleden te Breda 28 november 1975.
- 9) Wilhelmina Louise,
Vermoord te Garoet 11 oktober 1945.
- 10) Theodorus Cornelis,
Vermoord te Garoet 11 oktober 1945.
- 11) Johannes Hendrikus,
Vermoord te Garoet 11 oktober 1945. Dit laatste kind staat niet op de foto. Moeder Mosies was toen in verwachting van hem.

De Familie JANSSEN 1941

Kinderen in het kamp

Vertrek van de jongens uit het vrouwenkamp

EEN HOLLANDS GEZIN

Vader Jansen was bij het KNIL.

In 1927 als soldaat naar Indië gekomen en enige maanden later zijn vrouw als handschoentje (zie KNIL herinneringen deel I) laten overkomen. Zij hadden twee kinderen: Corrie, een meisje van negen en Karel, een jongen van twaalf jaar. Zij vormden een gelukkig Hollands gezinnetje, genietend van het prachtige land en van de vele voordelen die het wonen in dit tropisch land zo aantrekkelijk maakten: de zon, het fruit, de kleurrijke vriendelijke bevolking.

's Zondags liep vader Jansen trots in zijn witte tropenuniform naast zijn vrouw en kinderen als zij naar de kerk gingen. Het leek alsof er niets dit vredig levende gezin zou kunnen storen, misschien een overplaatsing, maar als het dan was om de opleiding voor sergeant-majoor te volgen dan deden zij dat graag, want een nog hogere rang was ieders streven en daar had de familie Jansen alles voor over.

Maar hun mooie leventje werd wreed verstoord. De laffe, verraderlijke aanval van Japan op Pearl Harbour maakte aan alle illusies een einde.

8 december 1941. Sergeant Jansen ging als gewoonlijk 's morgens om ongeveer zeven uur naar zijn infanterie-onderdeel om de dagelijkse dienst te gaan uitvoeren. Daar aangekomen was het eerste wat hij hoorde dat ook Nederlands Indië bij de Tweede Wereldoorlog betrokken was. De Japanse aanval op Pearl Harbour was het begin van de strijd in de Pacific. In KNIL herinneringen deel 3 heeft u kunnen lezen hoe het oppermachtige Japanse leger heel Zuid Oost Azië veroverde en hoe de hele Europese bevolking achter het prikkeldraad werd opgesloten.

Sergeant Jansen zat in een heel groot kamp ergens buiten Malang. Nog eenmaal mochten zijn vrouw en kinderen op bezoek komen. Ze vertelden dat het een griezelige toestand was met de schreeuwende Jappen. Als je hen passeerde moest je een buiging maken en sommige dames waren van hun fiets getrokken, omdat ze niet beleefd genoeg waren.

De kinderen vroegen wanneer pappie weer thuis zou komen. Hij hoopte zo spoedig mogelijk, maar bij het afscheid hadden beide ouders een hele trieste blik in hun ogen, een afscheidsblik van 'zien we elkaar nog wel terug?'

Beiden probeerden tegenover hun kinde-

ren flink te doen, maar toen zij elkaar een afscheidskus gaven, was het moeilijk om uit de omhelzing te komen, en met de kinderen ging het precies hetzelfde.

'Goed zijn voor mama', zei hij nog met een door tranen verstikte stem.

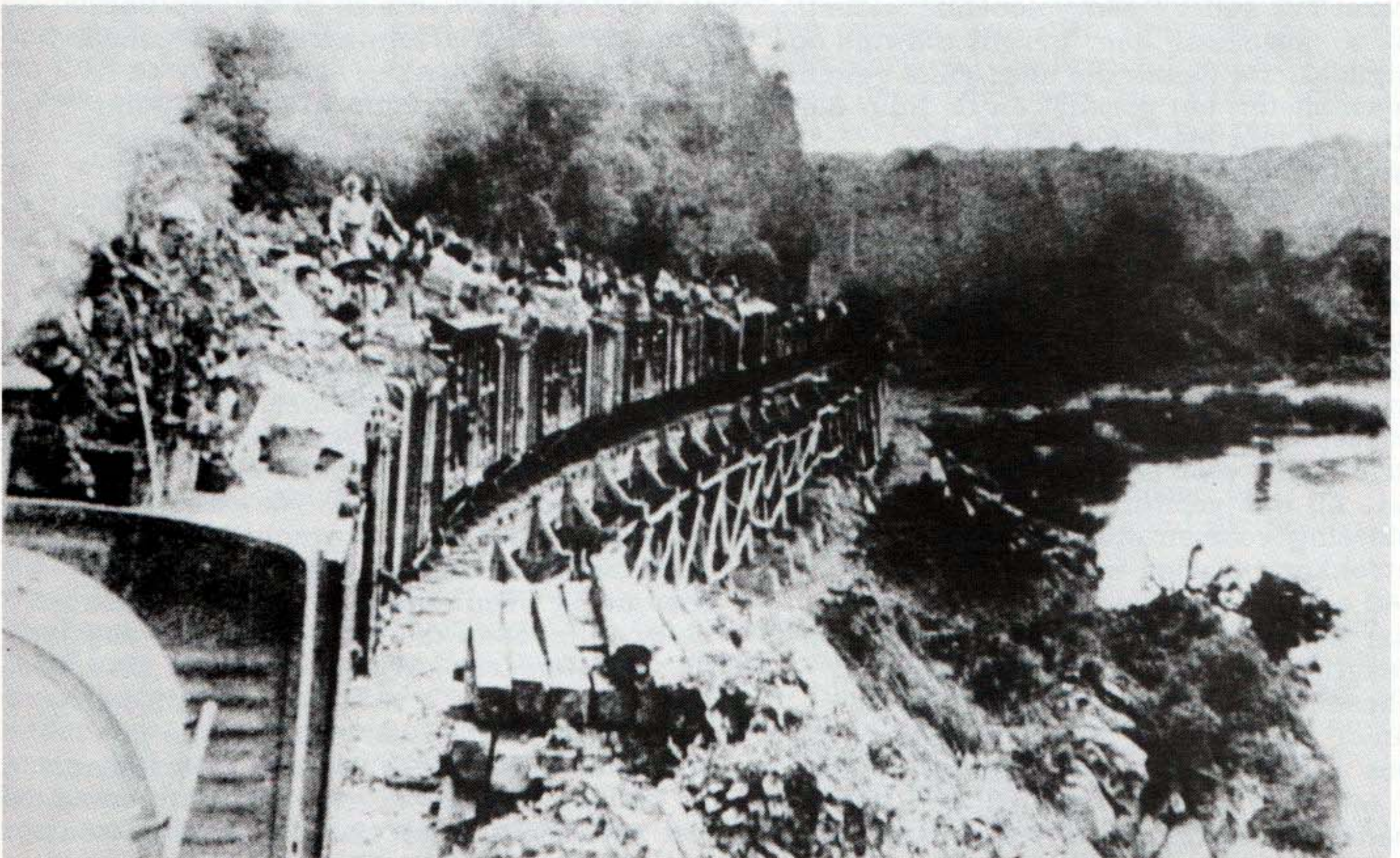
Het kampleven werd steeds ondraaglijker en de geruchten dat men allemaal op transport gesteld zou worden werden dagelijks hardnekkiger. Het werd geen spoedige bevrijding door de geallieerde bondgenoten. Jansen werd inderdaad met een grote groep per trein en later per boot naar een bepaalde plaats gezonden om net als al zijn andere vrienden tewerkgesteld te worden aan een Pakan Baroe of Birmaspoorlijn, aan wegen, bruggen, vliegvelden en zelfs in lood- en kolenmijnen in Japan.

Het werd een helse tijd. Honger, ziekte en voor velen de dood. De barbaarse Jappen sloegen, traptten en verzonnen de meest onmenselijke straffen, als zij maar dachten dat je iets misdaan had. Er zijn vele voorbeelden van mensen die aan een paal werden gebonden en dan uren in de brandende zon moesten staan. Mensen die koorts hadden werden in sommige gevallen tot hun kin in de rivier gezet, om af te koelen. Het was verboden om ziek te worden, en werd je het wel, dan kreeg je minder eten en werd de behandeling nog erger.

De vernederingen, de onmenselijke behandeling, de honger en ziekte riep bij menigeen de gedachte op: voor mij hoeft het niet meer.

Bij de vele doden die stierven aan dysenterie, malaria, berri berri en aan vele onbekende tropische ziektes, was de dood een welkome gast. De dagen voor hun dood lagen zij met een verwrongen gezicht van pijn of ellende. Was de dood ingetreden dan hadden zij een ontspannen glimlach om hun mond. De aanmoedigingen van vrienden in hun omgeving om te blijven leven, om te strijden tegen de dood, hadden in de meeste gevallen geen zin. Met een wuivend gebaar gaven de stervenden te kennen dat ze liever dood gingen.

Jansen ploeterde jarenlang mee met de werkgroep. Had dan weer malaria of dysenterie, leed aan ondervoeding, zag zijn vrienden sterven, maar hij had één hoop: zijn vrouw en kinderen terugzien. Dikwijls dwaalden zijn gedachten af naar de prachtige tijd die zij samen hadden gehad. Haar overkomst kort nadat hij als soldaat in Indië was aangekomen, de geboorte van hun zoon Karel en daarna van Corrie hun dochter. De kaderschool, waar hij eerst slaagde voor korporaal en toen meteen doorstoomde voor sergeant. Wat was hen toch alles voor de wind ge-

De Birmaspoorlijn

gaan, hoe gelukkig waren zij met hun viertjes en hoe ongelukkig waren zij nu. Waar zouden zij nu zijn? Zouden ze wel genoeg eten hebben? Zouden ze niet ziek zijn? Allemaal onbeantwoorde vragen, want alle verbindingen waren verbroken. Geen correspondentie, geen radio of krantennieuws.

Het was nu dertig maanden dat Jansen onder het Japanse juk gebukt ging. Dertig maanden krijgsgevangene en dwangarbeider. Hij voelde zich steeds zieker en zwakker worden. De vele malaria-aanvallen, de ondervoeding en de dysenterie brachten ook voor Sergeant Jansen de glimlach van overgave aan de dood. Met Kerstmis 1944 overleed hij en behoorde tot het dode leger waarvan Wim Kan schreef: "ER LEVEN HAAST GEEN MENSEN MEER DIE HET KUNNEN NAVERTELLEN".

Moeder Jansen had nog enige weken betrekkelijke vrijheid, maar door gebrek aan inkomsten geen uitzicht meer en, eigenlijk gelukkig voor de Nederlandse gemeenschap werd ook zij in kampen opgesloten en was de Jap verantwoordelijk voor eten, slapen en ziektebestrijding. Zij kwam met haar twee kinderen in een vrouwenkamp terecht, waar de opeenhoping van vele vrouwen en kinderen in de beperkte ruimte al gauw tot spanningen en miserabele toestanden leidde.

Voor al het gebrek aan voldoende water, wat zo onmisbaar was, bracht dikwijls onenigheid. De dames die alles ruim gewend waren misten het comfort en de hulp die altijd om hun heen geweest was.

Mevrouw Jansen moest een harde strijd voeren, want in deze omgeving van officiersvrouwen en vrouwen van hoge ambtenaren stelde een vrouw van een sergeant niet veel voor, maar zij was dapper en voerde haar strijd vooral voor haar kinderen op een zo eerlijke manier dat zij in de loop der tijd door iedereen geaccepteerd werd, ook vooral omdat zij klaar stond voor eenieder die hulp nodig had. Zij was vernuftig en wist overal een oplossing voor en steeds meer werd zij betrokken bij alles waar wijsheid en goede raad een rol speelden.

Maar het leven in het kamp was bijna ondraaglijk. De Japanse bewakers waren onbeschoft en met hun onwelluidende manier van spreken wist men nooit of zij boos waren of niet. Hun scheldwoorden en zelfs het uitdelen van klappen aan de moeders brachten altijd een angstige sfeer. Veel vrouwen werden ziek en als er een overleed zag men de meest armoedige

begrafenis die men zich kan voorstellen. Een kist van het goedkoopste hout gemaakt, een zestal uitgemergelde vrouwen dat de kist droeg, daarachter de familie met een bloemetje wat men nog ergens had kunnen plukken, meestal huilende kinderen en dat alles onder het toeziend oog van een stel gewapende bewakers. Zo ging men dan langs de achteruitgang van het kamp naar het kerkhof.

Na de teraardebestelling moesten de vrouwen langs de Japanse wacht terug naar het kamp. Men moest dan een buiging maken en zeggen "arigato" wat "dank u wel" betekent. Het waren vernederingen die de uiterste inspanning eisten om niet in woede uit te barsten. Bewondering en heel veel respect verdienden deze vrouwen die, om voor hun kinderen te zorgen tot het uiterste gingen.

In een tropisch land waar hygiëne van het allergrootste belang is, waar men dikwijls met tien mensen in een kamer moest slapen, waar het verdelen van het eten een heel belangrijke taak was en waar men met de nodige fantasie koekjes of gebakjes maakte om een feestdag, de verjaardag van een kind, toch even het idee te geven van vrolijk zijn en even alles vergeten, hadden de moeders maar één gedachte: overleven, straks weer met onze kinderen herenigd worden, onze mannen terugzien.

De vele verhalen, die ik in de loop der jaren over deze afschuwelijke tijd gehoord heb, deden mij denken aan een Joods spreekwoord: "God kon niet overal zijn en daarom heeft hij Moeders geschapen".

Toen Corrie Jansen als negenjarig meisje met haar moeder en broertje in het kamp moest, viel er een stuk van haar leven weg. De school, de vriendinnetjes, de gezelligheid thuis. Als haar vader terug kwam van de dienst ging zij hem aan de hand van de baboe tegemoet. Het was een fijne tijd, samen met haar ouders en broer had zij een zorgeloos leven. Leren op school vond ze heerlijk en de omgang met vriendinnetjes was een prachtige afleiding voor de kleine Europese gemeenschap. Hier in dit vrouwenkamp zag zij al gauw de moeilijkheden die ontstonden. Ze zag de verbeterde trek om moeders mond als deze strijd moest leveren om water, eten of medicijnen. Ze luisterde naar de gesprekken van andere dames onder elkaar. Ze hadden allemaal in grote huizen gewoond met bedienden, want dat was heel gewoon. En nu in een kamer dikwijls met tien tot twaalf personen.

Het dagelijkse leven in het vrouwenkamp

Ook had Corrie weer wat vriendinnetjes gevonden, een paar van haar eigen school en nog wat anderen. Er waren ook heel verwende kinderen bij, die hadden het nu heel moeilijk.

Corrie vroeg zich wel eens af waarom er toch oorlog moest zijn. Het leven in Indië was zo vredig geweest, en haar vader was toch bij het leger om Indië te verdedigen, maar Corrie beseftte niet dat Japan met een grote overmacht veel landen had veroverd. Dat Japan op een gemene manier begonnen was, had ze wel eens gehoord, nou en het waren ook gemene, griezige kereltjes om te zien, die Jappen. Soms wilden ze wel vriendelijk doen tegen haar, maar daar moest ze niets van hebben, want tegen haar moeder deden ze dikwijls heel lelijk.

Het werd een vreselijke tijd voor haar. Soms leek alles zo onecht, dat ze niet begreep hoe dit alles kon gebeuren. Maar toen Corrie ruim drie jaar later als twaalfjarig meisje eerst hoorde dat haar vader dood was, toen weer in een ander kamp geplaatst werd om tegen de inheemse bevolking beschermd te worden en toen met haar moeder en haar broer, die al enige tijd in een mannenkamp was geplaatst, terug naar Holland ging, was zij

een kampkind. Een kind met een litteken dat nooit meer weg te krijgen was. Een last die zij haar verdere leven mee zou moeten dragen, een diep zwart gat in haar kinderleven. De bezorgdheid om haar moeder, het verlies van haar vader, die ergens ver weg in de jungle begraven lag. Haar grotere broer die drie en een half jaar achter was met leren, wat Corrie trouwens zelf ook gemist had, want les geven mocht niet van de Jappen. Dan zaten er teveel mensen bij elkaar en dat vertrouwden de Jappen niet. Corrie Jansen zou nog tientallen jaren moeten leven met dat stuk verscheurde jeugd, met angstdromen, met schrik voor bepaalde geluiden, met alles wat haar kinderjaren zo wreed verstoord had. Met die diepe geestelijke wond die nooit meer te genezen is.

Toen Karel Jansen met zijn moeder en zijn zusje in het vrouwenkamp werd opgesloten, miste hij de vrijheid die je als jongen zo hard nodig hebt. Voetballen, zwemmen en nog vele andere sporten waren dagelijkse bezigheden van Karel. Nu, tussen allemaal vrouwen en meisjes en enkele vriendjes miste hij toch heel erg het vrije zorgeloze leven, wat voor hem zo heel gewoon

was geweest. Nu waren er de vaak vervelende pesterijen van de Japanse bewakers, het slechte eten, wat lang niet voldoende was om de honger te stillen. En dan de zorg om zijn moeder en zusje. Er ging geen dag voorbij of er gebeurde wel iets naars. Dan was het Corrie die hij moest verdedigen, dan waren het de heimelijke tranen van zijn moeder, die ze voor hem toch niet kon verbergen. Maar die maakten hem wel van streek en als hij vroeg waarom ze huilde, gaf ze hem altijd een ontwijkend antwoord.

Alle doorstane angsten en ellende wilde moeder Jansen voor haar kinderen verbergen houden. Zij was een moedige vrouw. "En als vader weer thuis komt en die rot Jappen zijn verdwenen, dan zal ik hem wel eens vertellen wat een geweldige moeder wij hebben, en hoeveel wij van haar houden".

Karel was maar net veertien jaar toen hij met nog wat andere jongens van de Japanse commandant opdracht kreeg zijn spulletjes bij elkaar te zoeken, want hij werd overgeplaatst naar een mannenkamp. Hartverscheurende tonelen speelden zich af en hoe Karels' moeder ook probeerde de Jappen aan het verstand te brengen dat de jongen nog geen vijftien was, het hielp allemaal niets. Karel met zijn flink sportief figuur hoorde niet meer tussen vrouwen en meisjes thuis.

"Zijn die Jappen nu helemaal gek geworden", schreeuwde Corrie, "ik kan mijn broer niet missen!"

Het waren vreselijke tonelen, ook bij de families van de andere jongens speelde dit zich af.

Toen Karel met de andere jongens vertrok ging er van alles in hem om. Hij moest naar het mannenkamp en hij voelde zich nog zo'n kind. Door een sluier van tranen zag hij zijn huilende zusje en zijn dappere moeder. Tussen een stel gewapende Japanners werden zij weggevoerd alsof zij misdadigers waren. Omdraaiend en zwaaiend verdween hij om de laatste hoek. Corrie kon dagenlang niet praten en moeder Jansen had een lege, holle blik in haar anders zo heldere ogen.

In het mannenkamp werden zij met een twijfelachtig welkom ontvangen. Weer een stel mee-eters. De meeste mannen hier waren ambtenaren, wat oudere mopperende mannen, die maar niet begrepen dat zij, die niet tot de krijgsmacht behoorden, toch als krijgsgevangenen werden behandeld. Soms vaderlijk vriendelijk, soms opachtig kribbig, zo kun je de stemmingen die er heersten het best omschrijven.

Karel sleepte zich moeizaam door deze tijd. Overal moesten deze jonge jongens bijspringen. Bij zwaar werk in de keuken, zieke mannen verzorgen, allerlei corveewerk in en om de barakken.

Totdat men op zekere dag te horen kreeg dat de oorlog was afgelopen.

Het was niet te geloven, de zelfverzekerde Japanners hadden moeten capituleren.

Het werpen van een atoombom op Nagasaki en Hiroshima had Japan op de knieën gebracht. Het was een vreselijk geforceerd einde. Enkele honderdduizenden doden waren het resultaat van deze allesvernietigende bommen. Maar hoeveel doden zouden er nog gevallen zijn als dit niet gebeurd was? Miljoenen. Zeker was het, dat de duizenden krijgsgevangenen die over heel Zuid Oost Azië verspreid zaten afgemaakt zouden worden. Dat zat al in de Japanse verdedigingstechniek gecalculeerd.

Karel dacht alleen nog maar aan zijn moeder en zusje, maar met schrik ontdekte hij dat het buiten het kamp levensgevaarlijk was geworden. De inlandse bevolking keerde zich tegen de bevrijdde Nederlanders. Zij wilden nu onafhankelijk worden. Soekarno werd tot president van Indonesië uitgeroepen en de Nederlanders moesten het land uit of werden vermoord.

Weer een chaotische toestand. Toen Karel onder begeleiding van de Jappen zijn moeder ging zoeken, bleek die alweer in een ander kamp te zijn ondergebracht, ter bescherming tegen de Indonesiërs.

Het was een blij maar angstig weerzien. Ze wisten toen al dat vader aan de Birma-spoorweg was overleden. Ze wisten ook dat ze het beste maar zo vlug mogelijk naar Holland moesten zien te komen.

Toen dat enige weken later een feit was, en zij met een van de eerste troepentransportschepen naar hun vaderland terug keerden, stond moeder Jansen met haar twee kinderen op het dek, starend naar de kust, de palmbomen, het prachtige groen, de kleurrijke bevolking, die zijn vriendelijke houding tegenover de Nederlanders verloren had.

Een prachtig land, dat nu op een zeer vijandige manier hen dwong om weg te gaan. En dan het graf van haar man. Waar zou hij, de vader van haar kinderen, begraven liggen?

Fier met opgeheven hoofd, de handjes van de beide kinderen in de hare, zo stond moeder Jansen toen de boot langzaam maar zeker de kust van Java deed vervagen. Op weg naar Nederland, naar familie, naar een geheel ander leven.

het einde van de TWEEDE WERELDOORLOG

Het Japanse leger vertrekt

Nadat Hitler en zijn horden tot overgave gedwongen waren en men in Europa aan een moeizaam herstel kon beginnen, waren er twee atoombommen nodig om ook Japan te laten capituleren. Het was een verschrikkelijk wapen, wat honderdduizenden slachtoffers tot gevolg had, maar was dit niet gebruikt, dan hadden de Jappen het nog een hele tijd kunnen volhouden. Het aantal doden zou dan zeker oneindig groter geweest zijn.

Eigenlijk verwachtte ieder normaal denkend mens dat met dat vreselijke einde het woord 'oorlog' wel voor het laatst geklonken zou hebben, maar niets was minder waar. Het begon al onmiddellijk bij de overgave van Japan. Soekarno werd nog snel tot President van de Republiek Indonesia benoemd, als beloning voor zijn prima samenwerking met de bezetters.

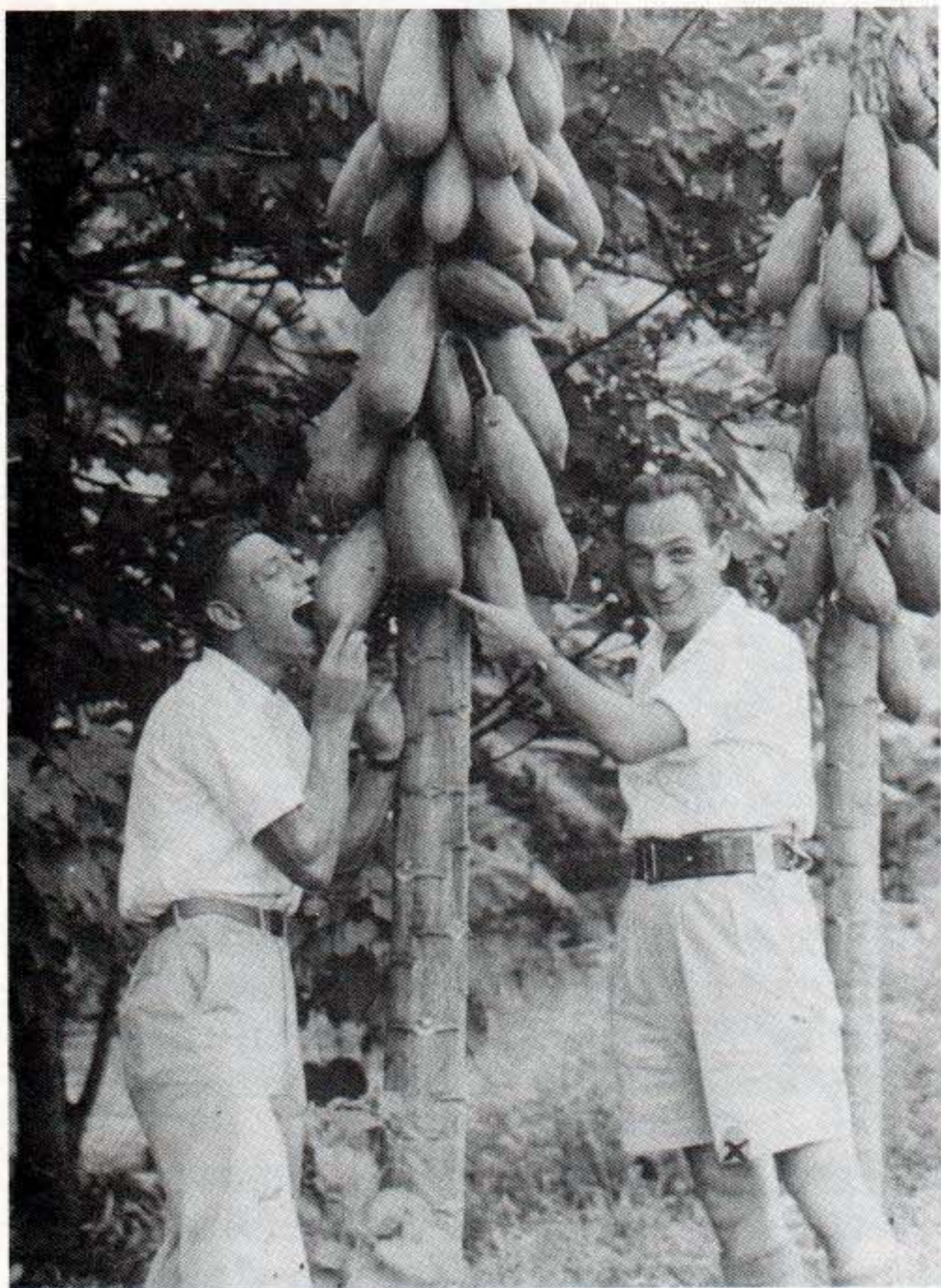
Deze wilde niets liever dan de Nederlanders zo snel mogelijk het land uitschoppen. Zowel economisch als politiek gezien was dit erg onverstandig, maar Soekarno was door het dolle. Hij had eindelijk zijn zin, een vrij Indonesië, hij had zijn ideaal bereikt en zijn opgehitste aanhang greep onmiddellijk naar de wapens en een nieuwe strijd was begonnen.

Geen atoombommen maar bamboesperen moesten nu het dodelijke werk doen. Er vielen vele onschuldige slachtoffers onder de burgers. Iedereen die teveel Hollands sprak of dacht was een vijand. De KNIL-militairen, net terug van 42 maanden dwangarbeid, moesten weer worden ingezet en velen van hen die met veel moeite de drie en een half jaar krijgsgevangenschap hadden overleefd, sneuvelden in een land wat voor hun Het Vaderland betekende. Vanuit Nederland kwamen troepentransportschepen met vrijwilligers en zelfs dienstplichtigen om te trachten het gezag te handhaven. Het werd een bloedige tijd. Met enkele politionele acties probeerde Nederland de orde te herstellen. Zelfs Soekarno werd gevangen genomen en verbannen, maar dat was maar tijdelijk, want onder druk van landen als Amerika en Engeland en het voortdurend onderhandelen, moest Nederland zwichten en Indonesia zijn onafhankelijkheid schenken.

De Nederlandse troepen mochten terug, maar vele honderden gesneuvelde vrienden moesten zij achterlaten. Weer een stukje oorlog met al zijn zinloosheid. Een koloniaal tijdperk was voorbij.

Driehonderd en vijftig jaar had Nederland de dienst uitgemaakt in de Gordel van Smaragd. Veel is hierover geschreven, ten goede en ten kwade. Zelf ben ik ervan overtuigd dat er zeer zeker veel goeds in die tijd heeft gezeten. Een van de voorname bewijzen is dat nu, veertig jaar later, wij weer met vakantie kunnen naar dat land waar we zoveel van hielden. Je ontmoet dan mensen die blij zijn weer eens Nederlands te kunnen praten omdat zij vroeger op een Hollandse school hebben gezeten en nu generaal zijn of burgemeester van een grote stad. Je ontmoet mensen die nog spreken over de 'goede oude tijd' en daarmee bedoelen ze de tijd voordat de Jappen kwamen. Dan moet dat koloniaal verleden toch ook wel zijn goede zijde gehad hebben.

Zelf had ik als krijgsgevangene aan de Birmaspoorweg gewerkt. Toen de oorlog voorbij was gaf ik me op voor de Gadjah Merah (Rode Olifant), het eerste nieuwe KNIL-onderdeel dat terug zou gaan naar Bali of Java. Maar ik werd afgekeurd. Totaal verzwakt en ondervoed moest ik met ziekenverlof naar Nederland. Natuurlijk tot grote vreugde van mijn familie, die zes jaar niets meer van mij

Samen met Peeters

gehoord hadden. Maar de mensen in Holland waren nog zo vol van de Duitse bezetting dat zij geen oor hadden voor alles wat in Azië gebeurd was. Men had totaal geen begrip voor wat er in de mijnen van Japan, de Pakan Baroe en de Birma-spoorlijn gebeurd was. Men wist niets van de onmenselijke behandeling, het als dieren vervoerd worden in goederenwagens. Wij waren getrapt, geslagen, vernederd, hadden honger geleden, ernstige ziekten gehad en voor vele duizenden was de dood een uitkomst geweest. Maar in Nederland ging het allemaal om de bezetting, om hun tweede wereldoorlog, het gesjacher met bonnen en de zwarte handel.

Toen ik, na bijna een jaar thuis te zijn geweest, terug ging naar Batavia, droeg ik nog steeds als een nachtmerrie mijn pakket ellende, mijn droefenis over het onbegrip, mijn syndroom. In Batavia werd ik geplaatst bij de Welfare. Ik had mijn vijfjarig KNIL-contract nooit verlengd. Met de mutatie "losverband dienend militair voor de duur der buitengewone omstandigheden" was ik verplicht in dienst te blijven en dit duurde al ruim tien jaar.

Hoewel ik al een paar maal ontslag uit de dienst had gevraagd, werd dit niet toegestaan. Wij kenden het land en de taal en moesten daar waar nodig de Nederlandse militairen terzijde staan. Een paar keer werd ik dan ook mede ingezet bij politionele acties en bezettingen. Als Welfare werker had ik als taak het opvangen van de artiesten die uit Nederland kwamen om voorstellingen te geven, het verdelen van goedkope artikelen en het voorbereidend werk in de Stadsschouwburg. Zelf was ik ook lid van de Nederlands Indische Toneelvereniging (NITV) en speelde ik mee in stukken als "De Duivel" en "Arsenicum en oude kant".

Het was een vreemde situatie in het oude Batavia. De meeste slachtoffers vielen bij acties in afgelegen kampongs, bij beschietingen van convooien die over de Poentjak naar Bandoeng gingen. Een enkele keer werd er in de stad zelf een handgranaat gegooid, liefst waar veel Europeanen waren, zoals in een kerkportaal en zo had men toch altijd een dreigende sfeer. Het meest werden wij getroffen door het plotseling overlijden van "Onze Generaal" de Legercommandant S.H.Spoor. Hij was een man waar wij als ondergeschikten trots op waren. Hij was een soldaat

die trots was op zijn manschappen. Generaal Spoor liet een leegte achter die nooit meer opgevuld kon worden, een bange leegte. Wij wilden en konden zijn leiding niet missen. Zijn aanwezigheid gaf iets vertrouwds. Of het nu op een feestavond was of bij een oefening, hij was altijd bij ons. Zijn hele persoonlijkheid straalde iets vaderlijks uit. Men keek dan ook vaak naar hem met een vragende blik van "Is 't zo goed, Generaal?"

Want we deden het graag goed voor hem. Zijn graf op het Ereveld Menteng Poeloe, tussen zijn soldaten, is het beste bewijs van de eenheid die wij onder hem waren. Kort na het overlijden van "Onze Generaal" kreeg ik eervol ontslag uit de militaire dienst.

In 1936 met een vijfjarig contract naar de Oost gegaan, mocht ik bijna dertien jaar later de dienst verlaten.

Er was een afscheidsavond. Met de toneelclub en wat vrienden gingen we naar "The Black Cat", een bekende bar waar iedereen elkaar ontmoette. De band speelde nostalgische muziek, er werd gedanst en gedronken. Ik kreeg een boek aangeboden met al hun handtekeningen. Men wenste mij een goed verblijf in Holland en 'hopelijk zien we je daar nog eens terug'.

Ik had het gevoel alsof ik van het ene vaderland naar het andere vertrok. Ik was van Indië gaan houden, van het prachtige land, de mooie natuur, de bevolking waar we altijd een prima verstandhouding mee hadden. Nu waren er velen die ons 'indringers' noemden, ongewenst. Hier zat ik dan tussen een vijftiental vrienden. Ik was de eerste die het voorbeeld gaf: vertrekken, want langer blijven betekende alleen maar narigheid.

Met de toneelclub in 's lands plantentuin in Bogor

De muziek speelde "I'm a little on the lonely side tonight" en zo voelde ik mij ook. Weemoedig gingen mijn gedachten terug naar de achterliggende jaren. De herinneringen aan goede en slechte tijden stonden weer ingepakt om mee naar huis te nemen. Mijn kampsyndroom was er nog steeds. Mijn ruim twaalf jaar militaire dienst hadden van mij een pacifist gemaakt. Oorlog was iets, wat niet meer mocht bestaan. Maar nog dagelijks vielen er doden, hier en overal ter wereld. Geen enkele les had men uit deze allesvernietigende jaren geleerd. Er werden weer wapens gefabriceerd en er klonken weer dreigementen. Het leek soms of men de oorlog alweer vergeten was.

Het werd sluitingstijd. De band speelde iedere avond tot slot "Tomorrow is another day". Bij het afscheid nemen klonk deze melodie als een zwakke geruststelling.

Dag Carla, dag Joyce, dag Theo, dag Dick.... het waren de laatste woorden na bijna dertien jaar. Gesproken in een land waar afscheid nemen een veel voorkomend iets was geweest, maar nu was het onherroepelijk. Het was alsof ik een boek dichtklapte, met een verhaal waarmee ik gelachen en gehuild had. Een boek met teleurstellingen, ellende en verdriet maar ook met vreugde en vriendschap, echte vriendschap. Een boek waarvan ik vond dat het veel verloren tijd had geëist, maar toch jammer dat het uit was. Mijn enige troost die laatste avond waren de klanken van het sluitingslied: "Tomorrow is another day".

De volgende dag vertrok ik met een van de troepentransportschepen naar Nederland. De meeste medepassagiers waren oorlogsvrijwilligers en dienstplichtigen, die weer naar huis mochten. Zij waren een avontuur rijker, maar vele vrienden armer, achtergelaten in de boes-boes van Java of in kampongs waaruit zij nooit zijn terug gekeerd.

Mijn ogen dwaalden nog eenmaal langs de rijen klapperbomen, de kampongs en de kade. Hier stonden geen zwaaiende familieleden. Mijn vrienden waren allemaal aan hun werk. Een enkel Indisch meisje deed haar vriend uitgeleide en sommige jongens hadden zelfs een vrouw bij zich. Zij waren

in de enkele jaren dat zij hier geweest waren getrouwd. Toen de snerpande stoomfluit driemaal had geklonken werden de trossen losgegooid en langzaam verdween Java uit het gezicht. Toen kon ik nog niet vermoeden dat ik er als toerist nog enkele keren terug zou komen. Nu dacht ik aan de verloren jaren. Wat was het anders uitgepakt dan ik verwacht had toen ik in 1936 uit Holland was vertrokken met een vijfjarig contract. Mijn bedoeling was altijd geweest, zo snel mogelijk uit het KNIL en dan in de burgermaatschappij op Java een baan zoeken. Het zou allemaal best gelukt zijn, maar toen brak de oorlog uit. Eerst in Europa, wat voor Indië al de nodige consequenties met zich meebracht: de Duitsers werden geïnterneerd, versterkende wachtposten uitgezet, niemand kon de dienst meer verlaten. Daar hoorde ik ook bij, want in Mei 1941 liep mijn contract ten einde en met de reeds eerder genoemde mutatie "Los verband dienend militair voor de duur der buitengewone omstandigheden" stond ik nu hier. Achtenhalf jaar na het beëindigen van dat contract, bijna 32 jaar oud inplaats van 23. Vele verloren jaren lagen achter

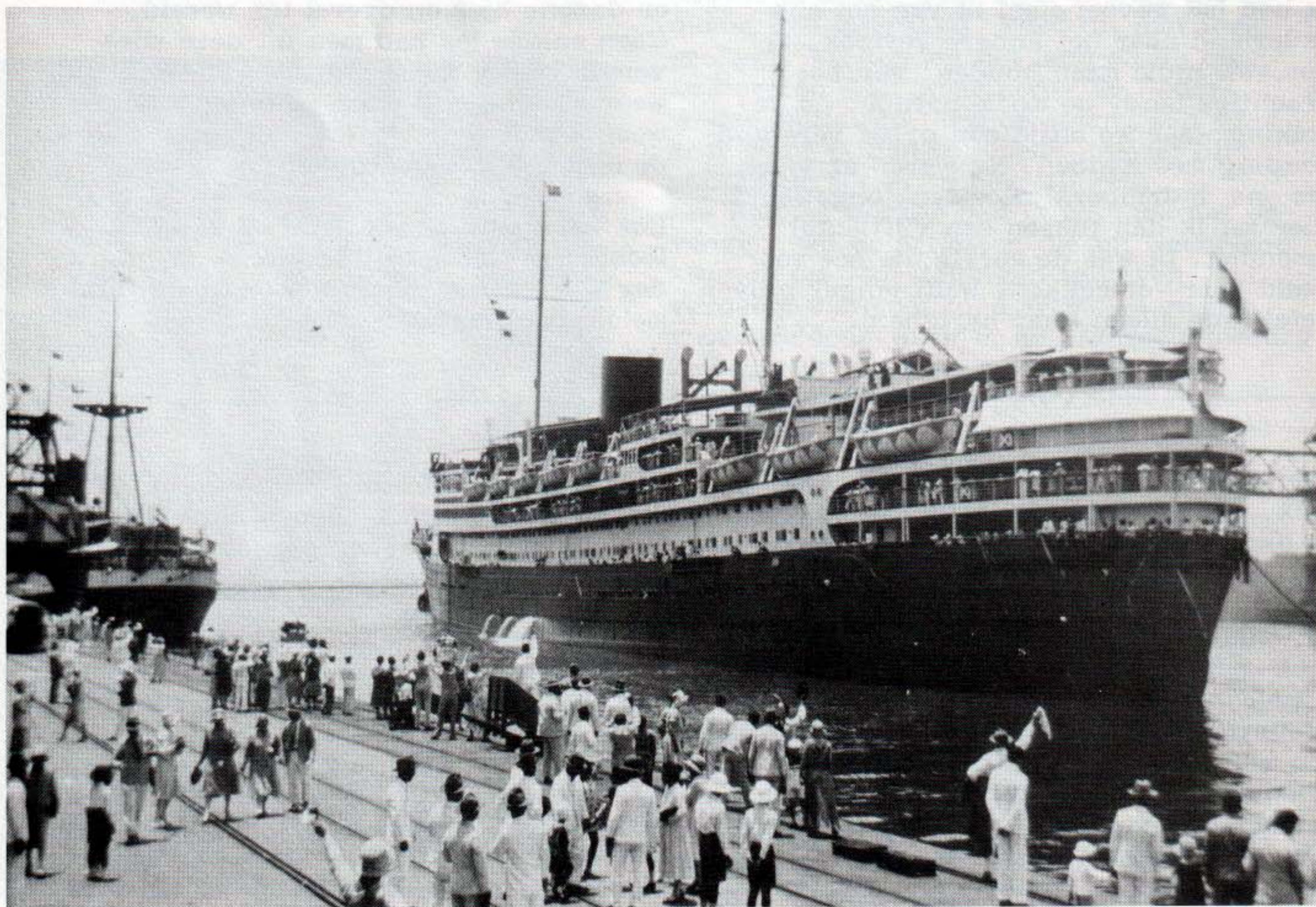
mij, jaren van oorlog, schieten op mensen, van ellende, van desillusies, ziekte, pijn, verdriet, honger en de dood. De dood die wij als krijgsgevangenen van de Jap van zo dichtbij hadden leren kennen, dat we er vertrouwd mee geraakt waren.

Nu wachtte Nederland op mij. Werk was er al, daar had mijn familie voor gezorgd. Een nieuwe toekomst, een helemaal opnieuw beginnen. Wel tien jaar achter, maar we leefden nog. Er was volop werk en ondanks de dikwijls depressieve buien, nachtmerries en teleurstellingen, die ik allemaal innerlijk te verwerken had, was er toch hoop.

Ik voelde mijzelf geestelijk sterk en dat was de kracht waarmee ik deze nieuwe fase in mijn leven moest gaan aanpakken.

De reis verliep zonder problemen. Er werd aan boord nog wat georganiseerd op het gebied van ontspanning, waar ik mijn aandeel aan bijdroeg.

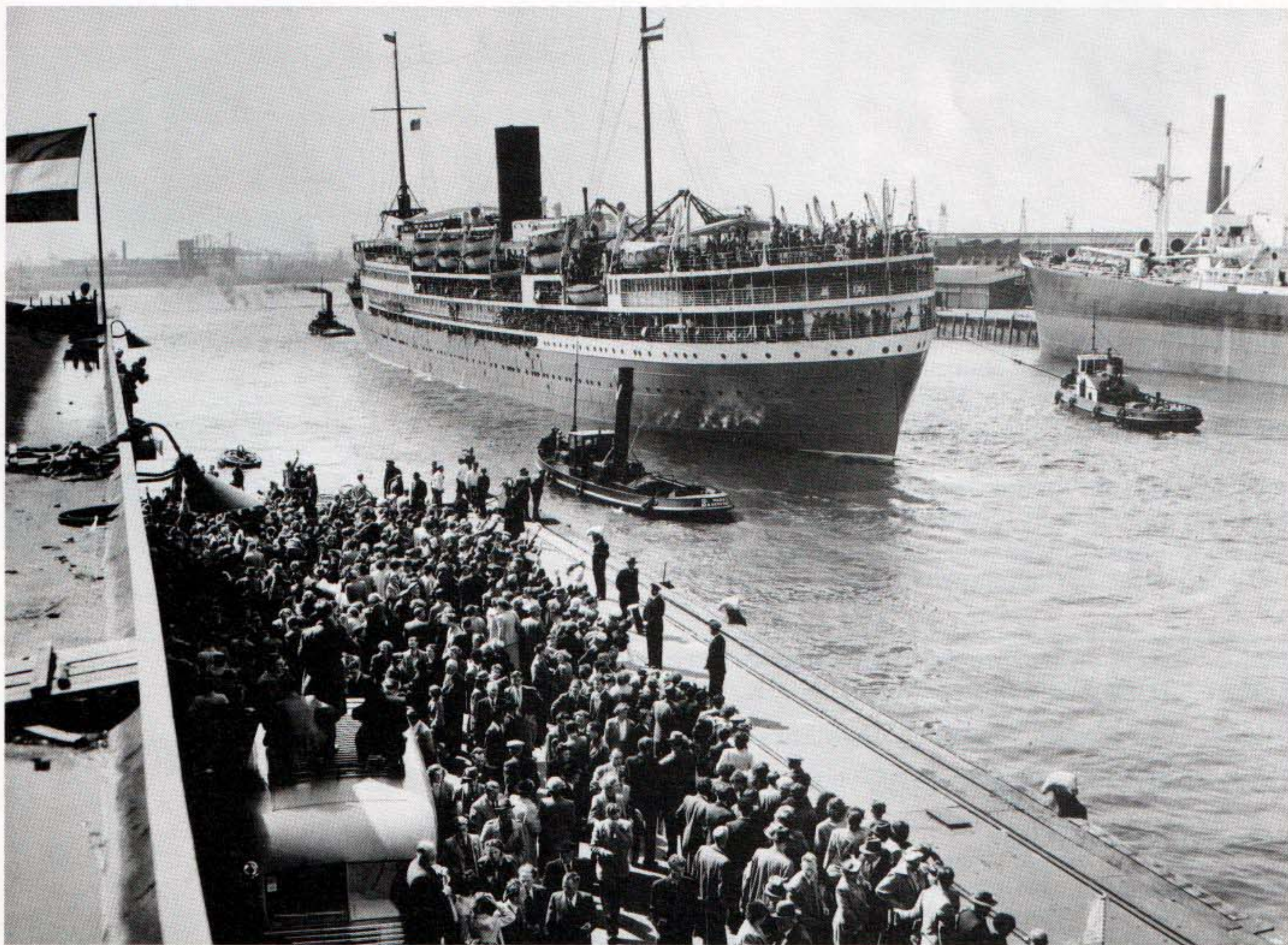
Bij aankomst in Nederland wachtte mij nog een verrassing. Bij het verlaten van de boot stonden er twee tafeltjes. Een ervan was voor de marine, die door de Nederlandse regering betaald werd. Daar kreeg een matroos ruim zesduizend gulden als achterstallig salaris.

Vertrek uit Indië

Ik met mijn dertien dienstjaren bij het KNIL werd door het Indische Gouvernement betaald, en dat bestond niet meer. Derhalve kreeg ik bij het verlaten van de dienst f 50,00 debarkatiegeld of gratificatie. Dat was mijn beloning en mijn financiële start in het burgerleven. Geen pensioen, geen wachtgeld, geen salaris over de 42 maanden krijgsgevangenschap, geen enkele begeleiding, dat was Nederland in 1949.

Het zou nog tientallen jaren gaan duren alvorens er voor mij, en voor vele duizenden met mij, een beetje erkenning, een beetje begrip, een beetje voldoening zou komen. Maar toen was het voor velen al jaren te laat. Zij waren reeds gestorven zonder ooit antwoord gekregen te hebben op die ene vraag : Waarom wil Nederland niet weten dat er ook in Nederlands Indië een tweede wereldoorlog gewoed heeft?

Aankomst in Nederland

Om een zo duidelijk mogelijk beeld te geven van het Europese gezinsleven tijdens de Japanse bezetting van het voormalige Nederlands Indië heb ik twee gezinnen als voorbeeld beschreven. Een echt Indisch gezin met een Hollandse stamvader (zie foto omslag) en een echt Nederlands gezin waarvan de familieleden dikwijls over drie kampen verspreid zaten.

Het Indische gezin moest zonder enige vorm van inkomsten drie en een half jaar in zijn onderhoud voorzien, waarvan dan in de meeste gevallen het gezinshoofd, die militair of ambtenaar was, wel in een krijgsgevangenkamp zat, maar de overigen moesten maar zien rond te komen, wonende tussen een vaak vijandige bevolking.

De foto's in dit deeltje zijn welwillend afgestaan door : de Stichting Cultuur-geschiedenis van de Nederlanders Overzee, Koninklijke Nedlloyd Groep N. V. Rotterdam, Museum Stoomvaart Maatschappij Nederland te Almere, de Familie Mosies, de schrijver en Uitgeverij Brabantia Nostra.

Evenals van de vorige deeltjes staat de schrijver zijn winstaandeel af aan de Stichting "BUNGA MELATI" als bijdrage voor de organisatie van deze jaarlijks terugkerende reünie.

Het Hollandse gezin, waarvan de vader als dwangarbeider moest werken aan Japanse objecten, zoals spoorwegen, vliegvelden, bruggen en wegen en in de Japanse lood- en kolenmijnen.

De Hollandse moeder zat met haar kinderen in de zogenaamde vrouwenkampen, een vreselijke opeenhoping van vrouwen en kinderen in veel te kleine ruimtes en dus een sterk gemis van de zo broodnodige hygiëne in een tropisch land.

De jongens moesten op nog jeugdige leeftijd over naar een mannenkamp, niet bij hun vader, dat zou een zeldzaam toeval zijn geweest.

Het was een uiteen rukken van gezinnen, een leven onder erbarmelijke omstandigheden, waar de dood niet, maar één korrel rijst wel telde.

Tot slot het einde van de tweede wereldoorlog, met daaraan gekoppeld de strijd tegen Soekarno en het leven in het toenmalige Batavia.

Henk de Wit.

Serie: "Breda en Omgeving in de Tweede Wereldoorlog".

Reeks: "Bredanaars in den Vreemde". K. N. I. L. Herinneringen deel 4

Uitgave: "Brabantia Nostra", Vogelenzanglaan 3, 4835 EL Breda.

Telefonische inlichtingen: 076 - 651837.

Verschijnt 4 x per jaar

Prijs: f 9, 90.

Postverzending : Na storting van f 14, 90 (f 9, 90 + porto en adm. f 5, 00)

Op postgiro no. 14.12.13.8 t. n. v. C. P. Coenders,

Vogelenzanglaan 3, 4835 EL Breda

met vermelding: KNIL-herinneringen.